

บทที่ 4

ผลการศึกษาค้นคว้าความเชื่อและความศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ ย่า

เนื่องจากชาวบ้านบ้านหนองคู และบ้านบ่อความีภาษาพูดที่ผสมผสานระหว่างภาษามอญและภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ ทำให้คำศัพท์หรือความหมายของคำหลายคำมีความแตกต่างจากภาษาทางการทั่วไป สำหรับในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้คำต่าง ๆ ซึ่งเป็นคำที่ชาวบ้านชุมชนมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควาใช้สื่อสารกัน โดยชาวชุมชนนี้จะเรียกคำว่า“ฟ้อน”แทนคำว่า“รำ” ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะใช้คำว่า“ฟ้อน”เช่นเดียวกับคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้ยังมีคำเรียกวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องในพิธีแตกต่างจากคำภาษาทางการทั่วไปดังนั้นผู้วิจัยจึงขอให้ความหมายของคำที่อาจก่อให้เกิดความสับสนหรือเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการรับรู้ที่ตรงกันและเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในงานวิจัยมากยิ่งขึ้น

โต้ง

หมายถึง ผู้นำในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นภาษามอญมาจากคำว่า “โต้งโหมน” “โต้ง” แปลว่าผู้นำส่วน “โหมน” หมายถึง มอญ ในแถบภาคกลางจะออกเสียงว่า “โต้ง” ส่วนทางภาคเหนือจะออกเสียงว่า “โต้ง”

เก้าผีหรือตันผี

หมายถึง ผู้รักษาวิญญาณผีปู่ย่าของตระกูล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มียาวุธที่สุดในกลุ่มที่นับถือผีบรรพบุรุษตระกูลเดียวกัน

ลูกผีข้างฟ้อน

หมายถึง ผู้ที่มาร่วมฟ้อนในพิธี

ลูกผีปู่ ย่า

หมายถึง ลูกหลานของตระกูลที่จัดพิธีฟ้อนผีมอญ

ของดี

หมายถึง วิญญาณผีปู่ย่าหรือวิญญาณผีบรรพบุรุษ

ต้นดอกแก้ว

หมายถึง ต้นดอกพิกุลของทางภาคกลาง

ดอกชมพู

หมายถึง ดอกหางนกยูงไทยของทางภาคกลาง

ดอกสะบันงา

หมายถึง ดอกกระดังงาของทางภาคกลาง

ดอกเก็ดฉวา

หมายถึง ดอกพุดซ้อนของทางภาคกลาง

ดอกจุมปี จุมปา

หมายถึง ดอกจำปีจำปาของทางภาคกลาง

มะเกี้ยงขามึง

หมายถึง ใบชาไถ่ดำ

หยาดหะห่วย

หมายถึง ผ้าสำหรับให้ผู้ป่วยจับแก้วเรียกวิญญาณ

ผาม	หมายถึง ปะรำที่ใช้ทำพิธี
เหละมะพะนะ	หมายถึง ฟ้อนเต็มผามหรือฟ้อนเต็มวัน (“เหละ” หมายถึง ฟ้อน “พะนะ” หมายถึง ผามหรือปะรำ)
เหละมะพะกุดพะนะ	หมายถึง ฟ้อนครึ่งผามหรือฟ้อนครึ่งวัน
สรวย	หมายถึง กรวยใบตอง

ผีมอญเป็นความเชื่อของคนไทยเชื้อสายมอญที่ยึดถือผีเป็นสิ่งสำคัญในวิถีชีวิต สำหรับผีของชุมชนชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อความีหลายประเภท ได้แก่ ผีปู่ย่าตายายผีนางน้อย ผีลูกหลานและผีญาติ การเลี้ยงผีของตระกูลนั้นโดยปกติผู้ชายคนโตของตระกูลจะเป็นผู้สืบทอดและทำหน้าที่ตั้งผี ซึ่งการนับผีของชาวมอญจะนับตามตระกูลของเพศชาย นั่นคือนับถือผีตามสายของพ่อ หากผู้หญิงแต่งงานจะต้องเปลี่ยนไปนับถือผีของสามีด้วย

ในสมัยโบราณจะเลี้ยงผีไว้สาตบนบ้าน ในตระกูลหนึ่งจึงมีบ้านที่มีเสาผีเพียงบ้านเดียวเท่านั้น ต้นผีจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีปู่ย่าอาทิ การเลี้ยงผีหรือการดูแลคนในตระกูลไม่ให้ผิดข้อห้ามต่าง ๆ และยังเป็นหัวหน้าในการนัดพบคนในตระกูลเดียวกันให้มาช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของคนในตระกูล การถือผีของชาวไทยเชื้อสายมอญเป็นการนับถือทางปู่ย่า จึงเป็นความเชื่อที่มีลักษณะของการสืบทอดตระกูลแต่ละตระกูล ทำให้ได้รวมญาติในตระกูลเดียวกัน

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ย่า

ชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านแม่ขาว ยังคงมีความเชื่อและศรัทธาในนับถือผีค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ซึ่งมีอายุ 40 ปี ขึ้นไป ความเชื่อเกี่ยวเรื่องผีปู่ย่าของชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อความีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่เด่นชัด 3 พิธีกรรม

1. การเลี้ยงผี

เป็นพิธีกรรมที่ลูกหลานชาวมอญที่นับถือผีจะต้องทำเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือผีปู่ย่าหรือที่ชาวมอญบ้านหนองคูหรือบ้านบ่อควาเรียกว่า “ของดี” หากลูกหลานมีเงินทองมากก็จะเลี้ยงใหญ่ หากมีเงินทองน้อยก็จะทำเล็ก ๆ บางตระกูลก็จะมีการเลี้ยง “ของดี” ทุกปี เช่น การเลี้ยงผีของตระกูลบุญช่วย (นางบุญเสริม ญาณะหงษา เป็นผู้ดูแล) บางตระกูลก็ปีเว้นปี หรือสามปีจัดครั้งหนึ่งเช่น การเลี้ยงผีของตระกูลเตชะหงษา (นางบัวใบ นวสุพงษ์ เป็นผู้ดูแล) ทั้งนี้ ลูกหลาน

จะต้องบอกกล่าวให้ผี' ย่ทราบว่าจะทำพิธีเลี้ยงผีได้บ่อยครั้งเพียงใด จะจัดใหญ่หรือจัดเล็ก และจะต้องสื่อสารกับผี' ย่ด้วยภาษามอญเท่านั้น

ในการเลี้ยงผีนี้ จมยมทำกันในเดือนมีนาคมจนกระทั่งเดือนกรกฎาคม และจะไม่ทำในวันพระ การเลี้ยงผีนี้จะมีเพียงเครื่องบวงสรวง ไม่มีการฟ้อน

2. การขอขมาผี

เป็นพิธีกรรมที่ทําขึ้นในกรณีที่ถูกหลานได้มีการทำผิดผี เช่น แต่งงานโดยไม่บอกผี' ย่า หรือการลักลอบได้เสียกัน ซึ่งถือว่าเป็นการผิดผีส่งผลให้คนในตระกูลจะเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีอันเป็นไป ซึ่งส่วนใหญ่แล้วหากหลานทำผิดผีผลร้ายมักเกิดแก่พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่จะต้องมาทำพิธีขอขมาผี' ย่าเพื่อให้ท่านยกโทษให้ การทำพิธีขอขมาจะทำที่บ้านของต้นผี และจะทำเมื่อไรก็ได้ ไม่มีการกำหนดช่วงวัน เดือนที่ชัดเจนและไม่จำเป็นต้องมีการฟ้อน

นอกจากการผิดผีที่เกิดจากการกระทำของลูกหลานในตระกูลแล้ว ยังมีการผิดผีที่เกิดจากบุคคลอื่นได้ เช่น ผู้หญิงตั้งครรภ์ที่ไม่ใช่คนในตระกูลขึ้นมาบนบ้านที่มีผี' ย่าหรือมีสามีภรรยาที่ไม่ใช่คนในตระกูลมาพักค้างที่บ้าน

ภาพที่ 4.1 การทำพิธีขอขมาผี' ย่า

3. การลงทรง

คนมอญค่อนข้างมีความเชื่อในเรื่องของการทำนายทายทัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไปหาหมอหรือคนทรง นั่นคือเมื่อคนในครอบครัวมีอาการเจ็บป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ก็จะมีการไปหาคนทรงเพื่อให้ทำนายหรือหาสาเหตุของการเจ็บป่วย ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าสาเหตุหลัก ๆ แห่งการเจ็บป่วยที่คนทรงทายทักก็คือ การไม่นับถือผีปู่ย่าหรือของดี หรือการที่ของดีอยากจะมาอยู่ด้วยแต่ครอบครัวนั้นไม่รับสาเหตุของการเจ็บป่วยที่ทรงลงมาได้แก่การทำผิดผีในรูปแบบต่าง ๆ

ภาพที่ 4.2 นายवंธน์ ทำย่นาวา ประทับร่างทรง

จากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์นางทองใบ ผ่องศรี อายุ 52 ปี ซึ่งเป็นลูกพี่ในพิธีกรรม การฟ้อนผีมอญได้เล่าว่าเดิมที่บ้านเลี้ยงของดีซึ่งเป็นผีตระกูลของพ่อ แต่ต่อมาพ่อเสียชีวิต นางคำปันกอ อายุ 76 ปี ผู้เป็นแม่ไม่ประสงค์ที่จะรับเลี้ยงผีปู่ย่าของพ่อและต้องการนำไปให้น้องชายของพ่อเลี้ยง หลังจากนั้นนางคำปันกอ ก็ตกลงกับไดบ้าน มีอาการหนักเจ็บเอาชีวิตไม่รอด ลูกหลานจึงไปหาคนทรงเพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วย และได้ทราบว่าสาเหตุที่นางคำปันกอประสบอุบัติเหตุและมีอาการเช่นนี้เป็นเพราะ "ไม่รับเลี้ยงผีปู่ย่าของสามี ทางครอบครัวจึงทำพิธีขอขมาและรับผีมาเลี้ยง อาการของนางคำปันกอจึงดีขึ้น

นอกจากการลงทรงเพื่อทำนายโชคชะตาต่าง ๆ แล้ว ยังมีการลงทรงเพื่อเข้าร่วมในพิธีฟ้อนผีมอญ ซึ่งวิญญานที่มาลงองค์มักเป็นวิญญานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชน อาทิ การลงทรงเจ้าลุงอินทจักรโดยนายवंธน์ ทำย่นาวา และพ่อบ้านบัวรวงโดยนางจันทร์คำ ยอดดา

4. การรับผีปู่ ย่ามาอยู่ด้วย

การที่ผู้ใดจะรับผีปู่ ย่าหรือของดีมาเลี้ยงนั้นจะต้องทำพิธีรับผีตามปกติผู้ที่รับของดีมาอยู่ด้วยจะเป็นลูกผู้ชายคนโตของตระกูล หากลูกชายคนโตไม่รับเลี้ยงลูกชายคนต่อไปอาจเป็นผู้รับ แต่หากผู้ชายไม่รับผู้หญิงก็อาจรับมาเลี้ยงได้เช่น ตระกูลเรือนคำ ซึ่งนางบัวเรียว ญาณะเผือก อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 266 หมู่ 1 ต.บ้านเรือน ได้ให้สัมภาษณ์ว่าในครอบครัวนางไม่มีผู้ชายที่สามารถรับของดีไปอยู่ด้วยได้ ทั้งนี้เพราะน้องชายอยู่ต่างถิ่นนางจึงรับมา แต่เดิมนั้น “ของดี” ไม่ได้อยู่บ้านนางบัวเรียว แต่เนื่องด้วยนางบัวเรียวไม่สบายหนัก ไข้ขึ้นสูง และอาเจียน มีคนทักว่าผีปู่ ย่าเรื้อรอน ไม่มีคนรับมาอยู่ด้วยนางบัวเรียวจึงทำพิธีรับผีปู่ ย่ามาอยู่ด้วยอาการไข้ก็หายเป็นปกติ

หรือกรณีของนางบัวไข นวสุพงษ์ อายุ 82 ปี ได้เล่าให้ฟังว่าเมื่อตอนอายุประมาณ 50 ปี ขอบปากล่างเกิดเป็นสีดำ มีอาการคันและเจ็บ รักษาอย่างไรก็ไม่หาย นางบัวไขจึงไปหาคนทรง คนทรงได้ทำนายว่ามี “ของดี” อยากมาอยู่ด้วย แต่นางไม่ยอมให้เขามาอยู่ด้วยจึงเป็นเช่นนั้น นางได้ปรึกษากับลูกหลานและมีความเห็นตรงกันว่าจะยอมให้นางรับของดี ซึ่งตอนทำพิธีรับผีปู่ ย่าหรือของดีมาอยู่ด้วยนั้นไปรับมาจากแม่น้ำ เพราะเชื่อว่าต้องลอยอยู่บริเวณนี้ หลังจากที่ได้รับของดีมาแล้วอาการของนางบัวไขก็ดีขึ้นและหายในที่สุด

5. การฟ้อนผีมอญ

การฟ้อนผีมอญเป็นการฟ้อนเพื่อแก้บน เมื่อลูกหลานหรือคนในตระกูลเกิดอาการเจ็บป่วย รักษาอย่างไรก็ไม่หาย จึงไปหาคนทรงให้ช่วยดูสาเหตุของการเจ็บป่วย และเมื่อได้รู้ว่าเกิดจากการผิดผี ไม่ใส่ใจหรือละเลยต่อของดี ผู้ที่เจ็บป่วยหรือคนในตระกูลก็จะมีกรบนบานและขอขมาต่อของดี โดยขอให้หายจากการเจ็บป่วย และหากอาการดีขึ้นก็จะจัดฟ้อนผีมอญถวาย การฟ้อนผีมอญนั้น จะไม่มีกำหนดว่าหลังจากที่อาการดีแล้วกี่วันจึงจะทำ แต่จะนิยมทำกันในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกรกฎาคม ก่อนเทศกาลเข้าพรรษา ห้ามทำในวันพระ วันพุธ และวันสืตามปฏิทิน อย่างไรก็ตามหากในปีใดที่ตระกูลผีจะต้องจัดงานใหญ่อื่น ๆ อาทิ งานแต่งงาน งานศพ ก็จะไม่มีการจัดฟ้อนผีมอญในปีนั้น สำหรับการจัดฟ้อนผีมอญหากลูกหลานมีทุนทรัพย์ก็จะจัดให้มีพิธีฟ้อนทั้งวัน เรียกว่า “ฟ้อนเต็มผาม” หรือ “เหละมะหะนะนา” แต่หากมีเงินทุนน้อยก็จะฟ้อนครึ่งวัน เรียกว่า “ฟ้อนครึ่งผาม” หรือ “เหละมะหะกะดะนะนา” ซึ่งการจัดพิธีฟ้อนผีมอญในแต่ละครั้งจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

จากการสัมภาษณ์หลวงพ่อดวยชัย ชโย อายุ 65 พรรษา พระลูกวัดเกาะกลาง บ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเมื่อครั้งที่ท่านยังไม่ได้บวชเป็นพระ ภรรยาของท่านมีอาการเจ็บป่วยรักษาไม่หาย กินไม่ได้ อาเจียน ใครเห็นก็บอกว่าไม่รอด ไปหาผีพ่อบ้าน (คนทรง) ซึ่งได้รับการทักท้วงว่ามีของดีอยากมาอยู่ด้วยแต่ไม่รับของดี ให้ไปขอขมาเสีย

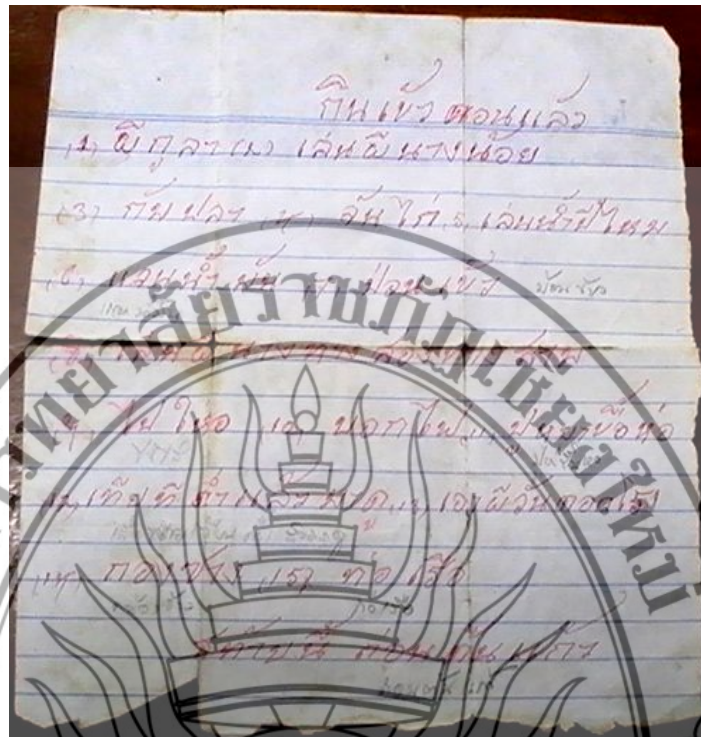
หลวงตาอวยชัย ชโย จึงบนบานกับองค์ว่าหากภรรยาหายจากอาการเจ็บป่วยก็จะจัดให้มีการฟ้อนผี
มอญถวายเต็มผาม โดยมีนายขาว มูลไผ่ทำหน้าที่เป็นโต่ง

ส่วนนางบัวโย นวสุพงษ์ หลังจากที่ได้รับของดีมีอยู่ด้วยและอาการปากคำหายก็ได้จัดให้
มีการฟ้อนผีมอญแบบศรี ข้าวตอน (ฟ้อนครึ่งผาม) โดยมีนายมี เล่ห์แสนทำหน้าที่เป็นโต่ง

โดยปกติคนไทยเชื้อสายมอญไม่ได้ต้องการให้มีการจัดพิธีฟ้อนผีบ่อย ๆ เพราะนอกจาก
จะสิ้นเปลืองเงินทองแล้ว ที่สำคัญยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าตระกูลนั้น ๆ ได้แสดงพฤติกรรมที่ไม่
เคารพปู่ ย่า มีการละเมิดข้อห้ามต่าง ๆ ของสังคม ทำให้สมาชิกในตระกูลเกิดการเจ็บป่วยโดยหา
สาเหตุไม่พบ จึงจัดพิธีกรรมฟ้อนผีขึ้นเพื่อเป็นการขอขมาต่อผี

การฟ้อนผีเพื่อขอขมาต่อผีนั่น แก่ผีหรือต้นผีจะต้องเรียกประชุมสมาชิกในตระกูล
เดียวกัน โดยนัด “โต่ง” ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมว่าจะทำพิธีวันไหนฟ้อนผีจะกระทำในเดือนคู่
เท่านั้นจึงจะประสบความสำเร็จจะไม่ฟ้อนผีในวันพระวันพุธ วันเสาร์และช่วงวันเข้าพรรษา

การถ่ายทอดพิธีกรรมฟ้อนผีมอญของบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ได้รับถ่ายทอดมา
แบบปากต่อปาก และการจดจำจากการที่ได้เคยเห็นการทำพิธีซึ่งผู้ที่สามารถทำพิธีได้ในปัจจุบันมี
เพียงคนเดียว คือนางจันทร์เป็ง สมพันธ์อายุ 64 ปี ซึ่งนางจันทร์เป็ง ได้รับมาจากนายมี เล่ห์แสน
ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตแล้วโดยนายมีมีศักดิ์เป็นพี่ชายของสามี ส่วนนายมี เล่ห์แสน ได้รับการถ่ายทอด
มาจากนายขาว มูลไผ่ อดีตโต่ง ผู้ซึ่งเป็นเพื่อนกับนายแจ้ง เล่ห์แสน ผู้เป็นพ่อ ในช่วงที่นายมียังมี
ชีวิตอยู่และไปประกอบพิธีฟ้อนผีมอญที่ใดก็ตามนางจันทร์เป็งจะตามไปด้วย เมื่อนายมีรู้ตัวว่า
ไม่สามารถที่จะทำหน้าที่โต่งต่อไปได้อีกจึงได้อธิบายความรู้และจดขั้นตอนการทำพิธีกรรมฟ้อน
ผีมอญของช่วงบ่ายให้แก่นางจันทร์เป็ง

ภาพที่ 4.3 เอกสารต้นฉบับแสดงขั้นตอนการฟ้อนผีมอญของช่วงบ้าย
ซึ่งนายมี เล่ห์แสน เขียนมอบให้นางจันทร์เป็ง สมพันธ์

จากเอกสารข้างต้นจะสามารถถอดคัมภีรตามที่นายมี เล่ห์แสน เขียนได้ดังนี้

กินข้าวตอนแล้ว		
1. ผีภูลา	2. เล่นผีนางน้อย	
3. กับปลา	4. จันไก่	5. เล่นน้ำปีไหน
6. แฉ่นน้ำ	7. ป้อนเข้า	
8. เล่นผีนางทางสองทางสาม		
9. ไปไหน	10. บอกไฟ	11. ปูหาซื้อห่อ
12. เทียที่ดำแล้วมาดู	13. เอาผีวันตอกโรง	
14. กองซาง	15. ท่อเรือ	
สท่ายนี้ ถอนต้นแก้ว		

จะเห็นได้ว่าการเขียนของนายมีจะเขียนตามการออกเสียงของคนภาคเหนือ และเขียนโดยใช้ความรู้พื้นฐานด้านภาษาไทยเท่าที่ตนจะสามารถเขียนได้ ซึ่งหากบุคคลอื่นอ่านอาจมีความเข้าใจบ้างบางส่วน มีการเข้าใจความหมายที่คลาดเคลื่อนหรือแม้กระทั่งไม่เข้าใจเลย ผู้วิจัยจึงได้อ่านให้นางจันทร์เป็งฟัง ทั้งนี้เพราะนางจันทร์เป็งอ่านหนังสือไม่ได้ และให้นางจันทร์เป็งอธิบายเพิ่มเติมว่ามีความหมายเช่นไร โดยมีนายจันทร์ เขียวพันธุ์ และนางพรพรรณ เขียวพันธุ์ ช่วยแปลจากภาษามอญและภาษาท้องถิ่นภาคเหนือแบบดั้งเดิมเป็นภาษากลาง ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวจึงได้ทราบขั้นตอนและความหมายของการละเล่นในแต่ละขั้นดังนี้

ภาษาเขียนของนายมี เล่มี่แสน	ภาษาเขียนที่ถอดความแล้ว
กินเข้าตอนแล้ว	กินข้าวเที่ยงแล้ว
1. ผีกูลา	1. ผีกูลา
2. เล่นผีนางน้อย	2. เล่นผีนางน้อย
3. กัปปลา	3. คาบปลา
4. จันไก่	4. ชนไก่
5. เล่นน้ำปีไหม	5. เล่นน้ำ ปีไหม
6. แจนน้ำมัน	6. แจนน้ำมัน
7. ป้อนเข้า	7. ป้อนข้าว
8. เล่นผีนางทางสองทางสาม	8. เล่นผีนางทั้งสองทั้งสาม
9. ไปไหอ	9. ไปไร่
10. บอไฟ	10. จุดกระบอไฟ
11. ปูหย้าข้อห่อ	11. ปูย่าจีนห่อ
12. เทียที่ดำแล้วมาดู	12. ดูหยอดน้ำ ตาเทียนที่จุดทิ้งไว้
13. เอาผีวันตอกโรง	13. เอาผีขันโตกลง
14. กองซาง	14. กล้องซาง
15. ท่อเรือ	15. ถ่อเรือ
สท้ายนี้ ถอนต้นแก้ว	สุดท้ายนี้ ถอนต้นแก้ว

สรุปได้ว่าขั้นตอนของพิธีกรรมพืชนมอยู่ในช่วงบ่ายของบ้านหนองคูและบ้านบ่อความีทั้งสิ้น 16 ขั้นตอน ซึ่งรวมถึงขั้นตอนก่อนต้นแก้วโดยขั้นตอนต่าง ๆ จะเรียกตามลักษณะกิริยาที่กระทำ

ส่วนการสืบค้นรายชื่อของผู้ที่ทำหน้าที่โด่ง สามารถสืบค้นได้เพียง 3 คน และ 1 คน ซึ่งคาดว่าจะทำหน้าที่ดังกล่าวในอนาคตดังแผนภูมินี้

แผนภูมิภาพที่ 4.1 รายชื่อของผู้ที่ทำหน้าที่โด่ง

หอผีปู่ย่าหรือหอของดี

ในสมัยโบราณคนมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อควาจะนำของดีใส่หม้อดินเก็บไว้บนบ้านโดยเอาไว้ที่เสาเอก แต่ในปัจจุบันแทบไม่พบว่ามีคนนำไว้บนบ้านหรือถ้ามีก็ไม่เป็นที่เปิดเผย การเลี้ยงผีปู่ย่าไว้บนบ้านจะเกิดการผิดผีได้ง่าย เช่น หากบ้านใดมีผีอยู่บนบ้านผู้หญิงตั้งครรภ์ไม่ใช่คนในตระกูลจะขึ้นบ้านหลังนั้นไม่ได้ หรือหากมีสามีภรรยาที่ไม่ใช่คนในตระกูลนั้นมาพักค้างก็ต้องแยกกันนอนมิเช่นนั้นจะเป็นการผิดผีชาวบ้านจึงเชิญผีมาอยู่นอกบ้านโดยลูกหลานจะนำ“ผีปู่ย่าหรือของดี” ใส่ไว้ในกระบุงหรือหม้อดินเผาและเก็บไว้ที่หอผี

การปลูกหอผีให้หันไปทางทิศตะวันตกจะสร้างยกพื้นสูง นิยมมีเสาสี่ต้น มีบันไดซึ่งทำติดกับตัวบ้านหรือนำมาพาดก็ได้หลังคาทรงจั่ว ทำจากไม้ สังกะสีหรือกระเบื้อง บางหลังอาจมีม่านหรือประตูปิดด้านหน้า ส่วนขนาดนั้นไม่มีการกำหนดขนาดใหญ่เล็ก แต่หากตั้งใกล้ศาลพระภูมิจะต้องไม่สูงเกินศาลพระภูมิ โดยส่วนใหญ่แล้วลูกหลานจะสร้างกันเอง

ตัวอย่างหอผีปู๋ยของชาวบ้านหนองคูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนมีดังนี้

1. แบบตัวเรือนสร้างจากไม้ ปิดทับทั้งด้านข้างและด้านหลัง ส่วนด้านหน้าเจาะช่องประตู มีระเบียง และมีบันไดในตัวอยู่ด้านหน้า

ภาพที่ 4.4 หอผีปู๋ยของตระกูลศิริสุภ (นางผด ศรีสุภา เป็นผู้ดูแล)

2. แบบตัวเรือนสร้างจากไม้ ปิดทึบที่ ด้านข้างและด้านหลัง ส่วนด้านหน้ามีประตูเปิดปิด มีระเบียง และบันไดในตัว

ภาพที่ 4.5 หอผีปู่ย่าของเตชะหงษา
(นางบัวไข นวสุพงษ์ เป็นผู้ดูแล)

3. แบบตัวเรือนสร้างจากไม้ ไม่มีฝาด้านข้างและด้านหลัง แต่มีไม้ตีกันด้านหน้า เปิดโล่ง ไม่มีประตูและระเบียง มีบันไดพาดต่างหาก

ภาพที่ 4.6 หอผีปู่ ย่างขอตระกูลหนูรามัญ
(นางทองสาย เล่ห์แสน เป็นผู้ดูแล)

4. แบบตัวเรือนสร้างจากไม้และกระเบื้อง มีฝาด้านข้างและด้านหลัง ด้านหน้ามีประตูเปิดปิด ไม่มีระเบียง มีบันไดพาตต่างหาก

ภาพที่ 4.7 หอผีปู่ย่าของตระกูลบุญท้าวแก้ว
(นางอำพร มีนรงค์ เป็นผู้ดูแล)

5. แบบตัวเรือนสร้างจากกระเบื้องยิบซัม มีฝ้าด้านข้างและด้านหลัง ด้านหน้าเจาะช่องเป็นประตู มีระเบียง และมีบันไดพาดต่างหาก

ภาพที่ 4.8 หอผีปู่ย่าขอตระกูลบันกอ
(นางคำ บันกอ เป็นผู้ดูแล)

6. แบบตัวเรือนสร้างจากไม้ แกะสลักให้สวย ด้านข้างและด้านหลังมีฝาปิดที่บ
ด้านหน้าจะเป็นประตู มีระเบียงสองชั้นและมีบันไดในตัว

ภาพที่ 4.9 หอผีปู่ย่าของตระกูลเรือนคำ
(นางบัวเรียว ญาณะเฟือกเป็นผู้ดูแล)

สำหรับหอผีปู่ย่าของนางบัวเรียนี้เป็นหอหลังใหม่ราคา 7,000 บาท ซึ่งลูกหลานซื้อให้
หลังจากการบนบานขอให้หายจากการเจ็บป่วย

7. แบบตัวเรือนสร้างจากไม้ ปิดทับด้านข้างและด้านหลัง ส่วนด้านหน้าเจาะช่อง ประตุ มีระเบียง และมีบันไดในตัวยู่ด้านข้าง

ภาพที่ 4.10 หอผีปู่ย่าขอตระกูลบุญช่วย
(นางเสริม ญาณะหงษา เป็นผู้ดูแล)

ภายในตัวหอผีปู่ย่าจะประกอบด้วย

1. กระบุงหรือหม้อผีปู่ย่า ภายในของภาชนะจะประกอบด้วยกระบอกไม้ไผ่พันด้วย ด้ายฝ้ายสีขาวและสีแดง 1 กระบอก สีขาวอย่างเดียว 1 กระบอก อีก 7 กระบอกไม่ต้องพันด้าย ทุกกระบอกต้องมีใบมะเกี๋ยงขามึงหรือใบชาไก่อดำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีสรวขลุ สรวดอก หมากร มีดอกไม้ที่คนมอญนิยม ได้แก่ ดอกชมพูหรือดอกหางนกยูงไทย ดอกสะบันงา หรือดอกกระดังงา ดอกเก็ดถวาหรือดอกพุฒซ้อน ดอกจุมปาหรือดอกจำปา ดอกจุมปีหรือดอกจำปี เทียน และรูป ซึ่งของที่อยู่ในกระบุงหรือหม้อนี้อาจจะมีการเปลี่ยนในทุก ๆ ปี ปีเว้นปี หรือสามปี เปลี่ยนครั้งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละตระกูลจะมีการเลี้ยงผีในช่วงใด หากบ้านใดมีการเปลี่ยน ช่วงเวลาไหนก็ต้องทำช่วงเวลานั้นทุกปี

ภาพที่ 4.11 หม้อฝึปู' ย่าของตระกูลศิริสุภา

2. คนโทใส่น้ำ ซึ่งลูกหลานจะต้องคอยสังเกตไม่ให้ น้ำแห้ง
3. พานใส่เครื่องบูชา ได้แก่ รูป เทียน ใบมะเกี๋ยงขามะเร็ง และดอกไม้ตามประเพณีนิยม

ของชาวมอญ

ภาพที่ 4.12 ภายในหม้อฝึปู' ย่า

เนื่องจากใบมะเกี๋ยงขามึง ดอกชมพู ดอกสะบันงา และดอกเก็ดถวา เป็นสิ่งที่นิยมใช้ 'ไห้วฝึญ' ย่า และใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีมอญ ดังนั้นหากสังเกตบ้านคนมอญที่เลี้ยงผี ก็จะพบว่า นิยมปลูกต้นไม้ดังกล่าวไว้ที่บ้านของตน

ความเชื่อ ความศรัทธา และการสืบทอดวัฒนธรรมฝึญ' ย่า

วัฒนธรรมการนับถือผีของชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อความีมานานโดยไม่ สามารถระบุได้ชัดเจนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคสมัยใดความเชื่อความศรัทธาของคนในท้องถิ่นโดยเฉพาะ ผู้เฒ่าผู้แก่ก่อนข้างมีความเชื่อหรือเชื่อบ่อยเปอร์เซ็นต์ในเรื่องฝึญ' ย่า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้พบเจอ เหตุการณ์กับตนเอง เช่น นางเสริม ญะมะหงษา อายุ 67 ปี ให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อก่อนที่รับฝึญ' ย่า มาเลี้ยงก็คิดเพียงแค่ว่าเป็นตัวแทนพ่อแม่ไม่ได้คิดว่ามีจริงแต่ครั้งหนึ่งได้ไปดูการฟ้อนผีมอญ โดยมีลูกผี ข้างฟ้อนชื่อนางทิม บันกอ (เสียชีวิตแล้ว) ได้นำผ้ามาลูบหน้านางเสริม จากนั้นนางเสริมก็ลุกขึ้นรำ โดยที่ไม่รู้ตัว ตั้งแต่นั้นมาก็เลยเชื่อเรื่องฝึญ' ย่าเช่นเดียวกับคนมอญส่วนใหญ่

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ลูกหลานเริ่มออกไปทำงาน ต่างถิ่นไกลบ้าน หรือแต่งงานกับคนต่างเผ่าพันธุ์หรือชาติพันธุ์แยกย้ายไปอยู่ต่างที่ และด้วย ภาระหน้าที่ สภาพทางเศรษฐกิจที่มีค่าครองชีพที่สูงขึ้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อการสืบทอดทางวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์นางอ้วน ท้ายนา อายุ 86 ปี อดีตผู้ช่วยโคงในพิธีกรรมการฟ้อนผี มอญกล่าวว่าความเชื่อศรัทธาของชาวมอญที่มีต่อฝึญ' ย่ายังคงมีอยู่แต่ไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าสมัยก่อน มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย อาทิเช่น สมัยก่อนจะเอาฝึญ' ย่าไว้บนบ้านแต่การกระทำเช่นนั้นจะ เกิดการผิดผีได้ง่าย ด้วยเหตุนี้ก็นำฝึญ' ย่ามาไว้ข้างล่าง

ส่วนนางถาด ศิริสุภา อายุ 82 ปี ให้สัมภาษณ์ว่าผีตระกูลของนางถาดไม่มีแล้ว แต่เลี้ยงฝึญ' ย่าของสามี ทั้งนี้เพราะนางทิม บันกอพี่สาวของนางถาดซึ่งเป็นผู้เลี้ยงผีของตระกูลและเป็นอดีต ลูกผีข้างฟ้อนประจำหมู่บ้านได้เสียชีวิตลง และพี่สาวได้สั่งให้ลูกหลานเผาฝึญ' ย่าไปพร้อมกับตน เพราะไม่ต้องการให้เป็นภาระของลูกหลานต่อไป ส่งผลให้ผีของตระกูลนางถาดไม่มีอีกแล้ว

แต่ในขณะเดียวกันหลายคนก็เห็นว่าไม่ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไรก็ตามฝึญ' ย่าก็จะไม่มีวัน หายไปจากคนมอญ นางจันทร์เป็ง สมพันธ์ ผู้ทำหน้าที่โคงให้ความเห็นว่าการที่ครอบครัวใดอ้างว่า 'ไม่มีฝึญ' ย่าของตระกูลแล้วนั้น เป็นเพราะคนในตระกูลคิดไปเอง จริง ๆ แล้วฝึญ' ย่าก็ยังวนเวียนหรือ เร่ร่อน และวันหนึ่งคนในตระกูลก็จะได้รับความเดือดร้อน เจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุหรือมีอาการป่วย ที่รักษาไม่หายและอาจถึงแก่ชีวิต ในที่สุดคนในตระกูลนั้นก็จะต้องรับฝึญ' ย่ามาเลี้ยง

นอกจากนี้การที่ลูกหลานออกไปทำงานต่างถิ่นเป็นระยะเวลานานได้มีผลต่อทัศนคติและความเชื่อต่อการนับถือผีและพิธีกรรมการฟ้อนผีมอญ ดังเช่น นายสุจิต ญาณะเผือก อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองคูให้สัมภาษณ์ว่าตนได้ไปทำงานต่างถิ่นเช่น กรุงเทพฯ และต่างประเทศเป็นเวลาหลายปี ทำให้ความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมมอญไม่เข้มข้นหากเทียบกับคนอื่น ๆ ที่วัยเดียวกัน สอดคล้องกับนายจันทร์ เขียวพันธุ์ อายุ 69 ปี ผู้ซึ่งใช้ชีวิตช่วงหนึ่งในประเทศออสเตรเลียก็ยอมรับว่าความเคร่งครัดในข้อปฏิบัติและความใส่ใจที่มีต่อผี' ย่ำอาจสู้คนอื่น ๆ ไม่ได้

ในขณะที่นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม อายุ 80 ปี ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ด้านวัฒนธรรมมอญกลับมองว่าการฟ้อนผีมอญเพื่อขอขมาผี' ย่ำเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าครอบครัวที่จัดพิธีกรรมนั้นก็มีความลำบากอยู่แล้ว กลับจะต้องมียค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการทำพิธีซึ่งถือว่าเป็นการซ้ำเติมตัวเองอีก

ส่วนด้านของพิธีกรรมการฟ้อนผีมอญนั้น ได้มีรูปแบบที่แตกต่างกันไปจากในอดีต ดังเช่นที่นางคำ ปั่นกอ อายุ 76 ปี อดีตลูกผีช่างฟ้อนเล่าว่าการฟ้อนผีมอญในปัจจุบันมีขั้นตอนที่ลดน้อยลง รวดเร็วขึ้น และไม่สนุกเช่นแต่ก่อน คนสมัยกรุงใจเป็นลูกผีช่างฟ้อนน้อยลง คำขึ้นครูกี่แพงขึ้น คนก็จะไม่ค่อยนิยมทำพิธี

ถึงแม้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับการฟ้อนผีมอญเป็นวัฒนธรรมที่ควบคู่มากับวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อความานาน แต่ผู้รู้เรื่องราวการฟ้อนผีมอญอย่างละเอียดมีเพียงโต่งเท่านั้น จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อสอบถามถึงขั้นตอนและความหมายของท่ารำต่าง ๆ ในกระบวนการฟ้อนผีมอญ ชาวบ้านโดยทั่วไปจะไม่รู้มากนัก ทุกคนจะบอกให้ไปถามโต่ง ในแต่ละหมู่บ้านจะมีโต่งได้เพียงคนเดียว และเมื่อโต่งเสียชีวิตหรือปลดระวางจึงจะมีคนใหม่ขึ้นมาแทน ซึ่งคนใหม่นี้จะได้รับการถ่ายทอดจากโต่งคนเดิม โดยจะติดสอยห้อยตามไปทุกที่ที่มีการทำพิธีฟ้อนผีมอญ สำหรับชุมชนมอญบ้านหนองคูและบ้านบ่อความีโต่งคือนางจันทร์เป็ง สมพันธ์ อายุ 64 ปี โดยนางจันทร์เป็งได้รับถ่ายทอดความรู้มาจากนายมี เลห์แสนซึ่งเป็นพี่ชายของสามี นางจันทร์เป็งได้ทำหน้าที่ผู้ช่วยโต่งมาเป็นเวลาประมาณ 10 ปี และทำหน้าที่โต่งมาแล้วเป็นเวลาประมาณ 9 ปี จากการสัมภาษณ์นางจันทร์เป็งตั้งใจจะมอบให้นายสว่าง ปั่นกอ โดยนายสว่างจะมีความสนใจไปเข้าร่วมพิธีรำผีมอญทุกครั้ง แต่สุดท้ายนายสว่างก็มาเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ปัจจุบันจึงตั้งใจมอบให้แก่นายวสันต์ ทำยนาว่า อายุ 18 ปี เยาวชนมอญผู้ที่มีความสนใจในประเพณีและพิธีกรรมของมอญเป็นผู้สืบทอดต่อไป

จากการที่ผู้วิจัยได้จัดอบรมเรื่องพิธีกรรมพ่อนฝีมอญให้แก่เยาวชนของหมู่บ้านบ้านเรือนจำนวน 10 คน แยกเป็นชาย 4 คน หญิง 6 คน มีช่วงอายุตั้งแต่ 9-16 ปี พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดไม่เคยดูพิธีพ่อนฝีมอญ มีจำนวนครึ่งหนึ่งเคยได้ยินเกี่ยวกับพิธีพ่อนฝีมอญจำนวนครึ่งหนึ่งเคยร่วมพิธีเลี้ยงผีของตระกูล ปัจจัยที่ทำให้เยาวชนได้รับรู้เรื่องและมีความเชื่อด้านฝีมอญ ยาและพิธีกรรมการพ่อนฝีมอญน้อยลง อาจกล่าวได้ดังนี้

1. การทำพิธีเกี่ยวกับฝีมอญ ยาเป็นของตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้อยู่ในตระกูลเดียวกันก็จะไม่ได้เข้าร่วม
2. การทำพิธีเกี่ยวกับฝีมอญ ยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีพ่อนฝีมอญไม่ใช่สิ่งที่มาให้พบเห็นบ่อย ๆ ทั้งนี้เพราะมีค่าใช้จ่ายที่สูง และการที่ตระกูลในจัดพิธีนี้แสดงว่าได้มีโอกาสการทำพิธีหรือลบผีฝีมอญ ยา อีกทั้งหากปีไหนที่ตระกูลนั้นมีงานใหญ่อื่น อาทิ งานศพ งานแต่งงาน ก็จะไม่มีการจัดพ่อนฝีมอญในปีนั้น
3. ในบางตระกูลหรือผู้ใหญ่บางส่วนจะไม่ค่อยยอมให้ลูกหลานเข้าร่วมพิธีพ่อนฝีมอญ หรือแม้กระทั่งเด็กบางคนก็จะรู้สึกกลัว เพราะเกรงว่าจะมีผีมาเข้าสิง
4. การเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม การที่เยาวชนได้จากถิ่นฐานไปศึกษาเล่าเรียนได้ เรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ภูมิปัญญาวัฒนธรรมจากต่างชาติตามสมัยนิยม จึงส่งผลต่อความคิดความเชื่อของฝีมอญ ยาซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้

จึงจะเห็นได้ว่าความเชื่อด้านฝีมอญ ยาและพิธีกรรมการพ่อนฝีมอญในสภาพสังคมปัจจุบันก็จัดอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกวัฒนธรรมอื่นเข้าครอบงำ และเสี่ยงต่อการสูญหาย อันเนื่องด้วยบุคคลในท้องถิ่นได้มีการออกไปสู่สังคมภายนอกมากขึ้น การได้ร่วมพิธีกรรมในชุมชนลดน้อยลง อีกทั้งผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับฝีมอญ ยาและพิธีกรรมพ่อนฝีมอญจะเป็นผู้วัย เอกสารที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรดังกล่าวยังไม่มี จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมนี้อย่างเป็นระบบต่อไป